

Sakari Suutarinen

Oppilaskunnat ja nuoret vaikuttajat tulevat – oletko valmis?

Nuorille oikeuksia ja vastuuta

Lasten ja nuorten vaikutusmahdollisuuksia ollaan lisäämässä kouluissa ja oppilaitoksissa kautta linjan. Taustalla ovat tiedot suomalaisnuorten vähäisestä yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja huoli demokratian tulevaisuudesta. Asian tiimoilta käynnistyi valtioneuvoston *kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma* vuonna 2004. Se korostaa oppilaitosten merkitystä kansalaiskasvatuksessa ja demokratiassa tarvittavien valmiuksien kehittämisessä. Tavoite on saada Suomi kansalaisvaikuttamisen osalta Euroopan parhaiden maiden joukkoon. Lasten ja nuorten osallistuminen on tarkoitus vakiinnuttaa kiinteäksi osaksi oppilaitosten toimintakulttuuria. Tällä saralla Suomen on kurottava umpeen pitkä välimatka etenkin muihin Pohjoismaihin, joilla on vanhat osallistumista korostavat demokratian perinteet.

Jatkossa oppilaskuntien toimenkuva laajenee ja ne ulottavat toimintansa myös peruskoulun alaluokille. Lisäksi *uusi nuorisolaki* velvoittaa kuntia kuulemaan päätöksissään nuoria. Laki johtaa siihen, että peruskoulujen ja keskiasteen oppilaskuntatoiminnasta tulee kiinteä osa kunnallista osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmää. Lapset ja nuoret pääsevät siten oppilaskuntiensa kautta vaikuttamaan, ei pelkästään oppilaitostensa, vaan myös kotipaikkakuntiansa asioihin.

Nuorilla on usein hyvät tiedot kotiseudustaan ja halu vaikuttaa asioihin. Nuoret ovat myös hyvin tietoisia kotien ja koulujen ongelmista. Siksi etenkin koulujen on syytä tervehtiä iloisesti uudistusta, jossa nuorten voimavarat on mahdollista saada käyttöön myös ongelmien ratkaisemisessa. Uudistusten myötä lapsia ja nuoria ei enää nähdä oppilaitoksissa pelkästään koululaisina, opiskelijoina ja tulevana työvoimana, vaan heidän rooliinsa kuuluu myös vaikuttaminen, kehittäminen ja kansalaisena toimiminen. Uudistuksella lienee vaikutuksensa myös nuorten hyvinvointiin ja kouluviihtyvyyteen. Kokemukset ovat osoittaneet, että kun lapsia ja nuoria kuunnellaan, sillä on myönteinen vaikutus työilmapiiriin.

Muutos kansalaiskasvatuksessa tulee olemaan Suomessa jyrkkä. Uudistus on perustavanlaatuisen, ja se merkitsee täyskäännöstä aikaisempaan linjaan. Tämä *teos valottaa uudistuksen taustoja ja tarjoaa ratkaisuehdotuksia käytännön linjauksiksi* niin oppilaitoksissa kuin opettajankoulutuksessakin. Kirjan artikkeleissa osoitetaan, että Suomessa toteutettu kouluneuvostoista luopuminen ja yhteiskuntaopetuksen vähentäminen – niin oppilaitoksissa kuin opettajankoulutuksessakin – johtivat kansalaiskasvatuksen aallonpohjaan vuosituhatlupulla. Yhteiskunnallisia sisältöjä ei tuolloin pidetty tärkeinä koulussa eikä opettajankoulutuksessa. Vuosituhatlupavaihteessa toteutettu kansainvälinen IEA/Civic-tutkimus osoitti, että suomalaisnuorilla oli hyvät tiedot esimerkiksi demokratian perusteista, mutta myönteisiä kansalaisasenteita heillä oli vain vähän. Myös yhteiskunnalliseen toimintaan suomalaisnuoret osallistuivat poikkeuksellisen vähän. (IEA = International Association for the Evaluation of Educational Achievement)

Kansalaiskasvatusta koskevat uudistukset ovat Suomessa käytännön tasolla vasta käynnistymässä. Uusia opetussuunnitelmia otetaan käyttöön ja oppilaskuntatoimintaa ollaan kehittämässä. Oppilaitosten toimintakulttuuri muuttuu kuitenkin hitaasti ja oppilaskuntatoiminnan elvyttäminen vie oman aikansa. On esimerkiksi arvioitu, että kevääseen 2006 mennessä vain noin 10 prosenttiin peruskouluista on voitu vaikuttaa käynnistettyjen kehittämishankkeiden avulla. Luku kuvaa hyvin sitä, että uudistukset ovat vasta aluillaan

ja niiden toteuttaminen edellyttää rehtoreiden ja opettajakunnan si-
touttamista asiaan.

Uudistuksessa *tärkeänä tekijänä on opettajakoulutus*. Sen paino-
pisteitä ja toimintatapoja on syytä tarkistaa. Suomalaiset opettajat
ovat taitavia, kun opetetaan tietoja ja taitoja, mutta asenteiden ja toi-
minnan osalta näytöt ovat antamatta. Opettajien arkityössä on yhä
harvinaista, että toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan yhdessä op-
pilasryhmien kanssa etenkin, jos on tarkoitus vaikuttaa oppilaitok-
sen tai yhteiskunnan asioihin. On oletettavaa, että uudistus etenee
eri tahdissa maan eri osissa ja tulee kohtaamaan monenlaista vastus-
tusta. Erot oppilaitosten kesken tulevat lähivuosina olemaan suuria
sen mukaan, miten kukin oppilaitos ja kunta suhtautuvat uudistuk-
seen. Voimavarojen osoittaminen opettajien täydennyskoulutukseen
ja uudistusten toteutukseen oppilaitostasolla on tärkeää siirtymävai-
heessa. Oma vaikutuksensa uudistusten nopeudelle on myös kotien
ja nuorten omalla aktiivisuudella.

On tullut myös aika kiinnittää huomiota oppilaitosten arvioinnissa
muuhunkin kuin tiedollisten, taidollisten ja määrällisten tavoitteiden
saavuttamiseen. Oppilaitosten ilmapiiri ja toimintakulttuuri on syy-
tä saada arvioinnin piiriin. Tietoa tarvitaan esimerkiksi nuorten vai-
kuttamismahdollisuuksista ja suvaitsevaisuudesta. Tietojen tulisi olla
nopeasti hyödynnettävissä oppilaitoksia kehitettäessä. Suomen nuo-
ret ovat osoittaneet moneen otteeseen olevansa tiedoissa ja taidoissa
kärkiluokkaa maailmassa. On jo aika antaa heille myös oikeuksia ja
vastuuta tulevaisuuden rakentamisessa sekä hyödyntää heidän panok-
sensa oppilaitosten ja yhteiskunnan kehittämässä. Nuorten toiminta
näkyä ja ulottuu jatkossa yhä selvemmin Suomen rajojen yli.

Tietojen painottamisesta aitoon keskusteluun, pohtimiseen ja toimintaan

Tämä teos valottaa, miksi lapsille ja nuorille luodaan parempia osal-
listumisen edellytyksiä. Artikkeleissa esitetään toimenpiteitä ja vaih-

toehtoja kansalaiskasvatuksen uudistamiseksi oppilaitoksissa ja opettajakoulutuksessa. Kansalaiskasvatuksen kehittämistä tarkastellaan kirjassa paljolti opettajuuden kautta. Opettajaa pidetään kirjassa keskeisenä koulun toiminnassa. Huomion kohteena ovat opettajan käsitteet koulutyöstä ja hänen valmiutensa käsitellä oppilaitoksensa ongelmia yhteiskunnallisessa kehyksessä. Yhteistä kaikille artikkeleille on, että ne *kyseenalaistavat tietojen siirtoon ja opetuksen didaktiseen hallintaan keskittyvän opetuskulttuurin*. Sen tilalle artikkeleissa esitetään oppilaitoksille toimintakulttuuria, johon kuuluvat osallistuminen, keskustelu, pohtiminen ja toiminta.

Kansalaiskasvatuksen uudistaminen koskee laajalti erilaisia oppilaitoksia ja opettajakoulutusta. Kirjan artikkeleissa on kuitenkin jouduttu rajautumaan käsittelemään pääasiassa peruskoulua ja yliopistoissa annettavaa opettajakoulutusta. Ratkaisua voidaan perustella sillä, että näin huomio voidaan keskittää koko ikäluokkaa koskevaan oppivelvollisuuskoulun kansalaiskasvatukseen ja sen opettajakoulutukseen. Toisena perusteena on, että Suomesta on saatavissa kansainvälistä vertailutietoa peruskoulun osalta. Suomessa on toistaiseksi panostettu vain rajallisesti kansalaiskasvatuksen tutkimukseen. Muiden Pohjoismaiden ja lähialueen maiden osalta olisi saatavissa tietoa myös 16–19-vuotiaiden ikäluokasta, sen opettajista ja oppilaitoksista. Kaikki Suomen naapurimaat ovat lisäksi osallistumassa kansainväliseen oppilaitosten yhteiskunnallisen alueen IEA/ICCES-tutkimukseen, jonka aineiston keruuta suunnitellaan vuoteen 2009. Suomen osallistuminen tähän tutkimukseen olisi toivottavaa. Olenaisen lisän tietoihin kansalaiskasvatuksen tilasta voi jatkossa tuoda oikeusministeriössä valmisteltava hanke Suomen ”demokratiaindikaattoreista”. Se mahdollistaisi tulevaisuudessa säännöllisen tiedonkeruun demokratian tilasta myös oppilaitosten osalta.

Toivon, että kirja antaa lukijalle näkemyksen opetuksen ja kasvatuksen yhteiskunnallisesta merkityksestä sekä perusteita lasten ja nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen lisäämiseksi kouluissa ja oppilaitoksissa. Toivon myös, että kirja antaa aihetta keskusteluun kansalaiskasvatuksen uudelleenjärjestämisestä. Demokraattisessa yhtei-

sössä erilaisten näkemysten esittäminen on välttämätöntä, jotta vaihtoehtoja voidaan punnita ja uudistus voidaan toteuttaa. Asetettu tavoite nostaa Suomi kansalaiskasvatuksen osalta kärkimaiden joukkoon on haastava. Alkavassa urakassa tarvitaan opettajien, rehtoreiden ja kasvattajien panosta.

Jyväskylässä keväällä 2006

Sakari Suutarinen

Kirja on opetusministeriön rahoittaman *Suomalainen koulu kansalaisvaikuttamisen valmiuksien ja mahdollisuuksien antajana 28 maan IEA/Civic-tutkimuksen aineistojen valossa – Suomen opettajankoulutus haasteen edessä* -hankkeen raportti.

Referee-käytännön ovat läpikäyneet kirjassa olevat seuraavien kirjoittajien artikkelit:

Kai Kallas, Tiina Nikkola ja Pekka Räihä

Lauri Kempainen

Matti Rautiainen

Pekka Räihä

Sakari Suutarinen (kirjoittajan molemmat artikkelit).